

«EZ GENUEN USTE HERIOTZA HAIN EDERRA IZAN ZITEKEENIK»

Ander Izagirre

Vasili Kovaltxukek dei bat jaso zuen 1986ko apirilaren 26ko eguerdian. «Txernobylera berehala joateko agindu zidaten. Ez nekien zertarako». Bi aste igaro zituen lehertutako zentralaren inguruan lanean, betiko gaixotu zen eta ez zuen sekula gehiago «bide garbirik» aukeratzerik izan bizitza aurrera ateratzeko.

Kovaltxukek 55 urte dauzka orain. Galtza bakeroak daramatza, kamuflajeko jaka eta buruan beti txapela. Txapela kentzen du, eskuineko bekaina zeharkatzen dion arrasto gorria erakusteko. “Txernobyngo lepoko” ospetsuaren aldaera bat da: ukrainar eta bielorrusiar askok orban gorri bat daukate lepoan, alderik alde, erradiazioaren erruz tiroideko minbizia izan zutelako eta glandula hori erauzi zitelako. Kovaltxuki, aldiz, osteoma bat kendu zioten, bekainaren gainean atea zitzaion hezur tumorea.

Txernobyngo laugarren erreaktoreak goizaldean eztanda egin zuenean, 01.23ak zirela, Kovaltxuk lo zegoen Korogod herri txikian, gurasoen etxean, zentraletik 14 kilometrorra. 28 urteko soldadu sobietarrak lasai asko egin zuen lo; larunbata zen eta armadan eguna libre emana zioten. Goizean jaiki, gosalduta eta gurasoekin atera zen patatak ereitera. Larunbat zoragarria zen, dio Kovaltxukek, udaberriko goiz bero bat. Aitzurra hartuta lurra iraultzen hasi zen.

Ordu horretan zentral nuklearra sutan zegoen. Leherketak erreaktorearen nukleoa eta eraikuntzaren teilatua txikitu zituen eta labe nuklear hartatik ke zutabe lodi bat aireratzen ari zen, 1.500 metroko altueraraino. Kovaltxukek tirantedun kamiseta batekin lurra lantzen zuen bitartean, zerutik euri isil eta ikusiezin bat ari zen bere gainean erortzen, zesioa, estrontzioa, iodoa, plutonioa, neptunioa, zirkonioa, kadmioa, berilioa, lantanoa, errutenioa eta beste hainbat partikula erradiaktiborekin.

—Deia jaso ostean, autoa hartu eta Txernobylera presaka joan nintzen. Hondarrezko zakuak betetzen hasteko agindu zidaten.

Segurtasun proba bat egiten ari zirela lehertu zen erreaktorea. Suhiltzaileak minutu gutxitan iritsi ziren: hondakin erradiaktiboak eskuz kendu zituzten, teilatu lehortura igo eta kanpoko suteak hiru ordutan itzali zituzten.

Hurrengo egunetan banan-banan hiltzen hasi ziren, erradiazioarengatik.

Zentralaren ondoan, erradiazioa normala baino milioika aldiz handiagoa zen. Vodolazski koronelak, helikoptero pilotuen buruak, 120 aldiz egin zuen hegan zentralaren gainetik. Ke zutabe kiskalgarri eta erradiaktiboan sartzen zen helikopteroarekin, burua leihotik atera behar zuen non zegoen begiratzeko eta zakuak jaurtitzen zituen, hondarrez, berunaz eta boroz betetako zakuak, sute atomikoa itzaltzen saiatzeko. Lehen hegaldien ondoren lana uzteko agindu zioten erradiazio handiegia jaso zuelako, baina jarraitzea erabaki zuen. Pilotuek bost mila tona material jaurti zituzten zulora, hamar egunez, garrak itzali arte. Vodolazski berehala hil zen.

Egun haietan beste arrisku oso larri bat egon zen: urtutako erregai nuklearra lurpera iragaztea. Bi mila graduko laba hori zentralaren azpiko ur-biltegi handietara jausiz gero, bapore leherketa itzelak gertatuko ziren. Eztanda horiek Txernobyngo beste hiru erreaktoreak ere suntsi zitzaizketen, material nuklear guzti-guztia atmosferara askatu eta Europa osoan apokalipsia zabaldu arte. Sistema automatikoak matxuraturata zeudenez, norbaitek ur-biltegi horietan murgildu eta ateak eskuz zabaldu behar zituen, ura lehenbailehen askatzeko.

Ananenko eta Bezpalov ingeniariak ume txikiak zeuzketen. Ondo zekiten heriotza seguru baterantz zihoazela. Baina urpeko jantziak hartu zituzten.

Baranov teknikari gazteak ere lagundu zien, ur-biltegiaren ertzetik argia emango zuen norbait behar zutelako. Lurpera jaitsi, ur erradiaktiboak emititzen zuen distira urdinetan murgildu eta ateak eskuz zabaldu zituzten. Milioika litro ur zentraletik ateratzen hasi ziren.

Txernobylen ez zen beste leherketarik gertatu. Suhiltzaileek bezala, Ananenkok, Bezpalovek eta Baranovek milaka bizitza salbatu zituzten. Suhiltzaileak bezala, egun batzuk geroago hil ziren hirurak.

Hurrengo asteetan, milaka langile aritu ziren katastrofea mugatzeko lanetan: likidatzaileak. Kutsatutako basoak bota zituzten, lur erradiaktiboenak palaz kendu eta hobi sakonetan lurperatu zituzten (bai: lurra lurperatu), eta porlanezko sarkofago handi bat eraiki zuten zentralaren inguruan. «Txernobyngo heroiek badute monumentu bat: euren eskuekin egindako sarkofagoa», idatzi zuen Svetlana Alexievitx kazetariak. «Porlanezko sarkofagoaren barruanugar nuklearra itxi zuten. XX. mendeko piramide bat da».

Txernobylera iritsi zenean, Kovaltxuki pala bat, arnasa hartzeko maskara eta tiroideababesteko iodo pilulak eman zizkioten.

–Aire librean aritu ginen zakuak honda-
rez betetzen, gero helikopteroetatik bota-
tzen zituztenak. Orduko 2 eta 5 milisievert
artean jasotzen genituen.

Pertsona batek urtero 2 edo 3 milisievert
jaso ohi ditu, airearen eta lurraren erradia-
zio naturalarengatik. Europar Batasuneko
legeak ez die uzten zentral atomiko bateko
langileei urteko 50 milisievert baino gehia-
go jasotzea. Kovaltxukek egun pare batean
gainditu zuen dosi hori. Eta hamalau egun
igaro zituen Txernobylen.

–Sobietar Batasuna desagertu zenean,
1991n, armada utzi eta lan bila hasi nintzen
Kieven –dio Kovaltxukek–. Baina Txer-
nobyngo likidatzailea nintzela jakiten zute-
nean, ez zidaten posturik eman nahi. Gai-
xotuko nintzela uste zuten, arazoak
sortuko nizkiela. Lan solte bat edo beste
ematen zidaten, autoak pintatzen, autobu-
sak gidatzen, besterik ez.

Berehala osteoma atera zitzaion bekai-
nean. Tumorea kentzeko bi ebakuntza egin
zizkieten eta ordutik buruko minak dauz-
ka ia egunero. Pankreatitisa, gastritisa, di-
gestio-aparatuko gaitz kronikoak etorri zi-
ren ostean. 40 urterekin, Ukrainako
Gobernuak erretiroa eta baliaezintasun
pentsioa eman zizkion (hileko 220 euro;
batez besteko soldata 300 eurokoa da).

Inork ez daki zenbat hil ziren edo zenbat
hilko diren katastrofearen ondorioz. Lehe-
nengo egunetan 31 hildako zenbatu zituz-
ten: zentralako langileak, suhiltzaileak, ha-
sierako likidatzaileak. Nazio Batuen
txosten batek dioenez, heriotzak 4.000 in-
guru izatera hel daitezke. “International
Journal of Cancer” aldizkariaren arabera,
katastrofeak 41.000 minbizi kasu gehiago
eragingo ditu. Baina ezin da zehatz neurtu:
estimazio hutsak dira.

Txernobyngo zentralaren inguruan, 30
kilometroko erradioan, Eremu Debekatua
hedatzen da egun. Sartzeko baimena Kie-
ven eskatu ondoren, bi polizia kontrol ze-
harkatu behar dira, eta, irteterakoan, gor-
putzeko erradiazioa neurtu badaezpada.

Errepidea zuzen doa lurralde bakartian,
pinudi eta urkidien artean. Tarteka lande-
txe abandonatuen hondakinak agertzen
dira. Katastrofearen ondoren 76 herri hus-
tu eta lurperatu zituzten, eta orain basoa-
ren erdian lur piloak ikus daitezke, erradia-
zioaren ikonoa daukaten seinaleekin.

–Herritik ebakuatu gintuztenean –dio
Kovaltxukek–, gure izenak idatzi genituen
ateetan, leihoetan, hormetan. Amonak ar-
to-aleak zabaldu zituen txorientzat, janaria
utzi zien katuei eta zakurrari, sagarrondo-
ak laztandu eta banan-banan hitz egin zien
agur esateko. Aitonak txapela kendu eta
burua makurtu zuen etxetik azkeneko
atera zenean. Aste batzuk geroago, herriko

Pripiat hiri abandonatuko irudia.
28 urte igaro dira biztanleek ihes
egin zutenetik. Beheko irudian,
Pripiart hiritik ihes egin behar izan
zuen Vasili Kovaltxuk.
Santi YANIZ

arotza ezkutuan itzuli zen bere etxeko atea
lapurtzera. Ate horretan seinaleak zeuden,
seme-alabak hezten zihoazen heinean
egindakoak, baita arotza bera umea zenean
egin zizkietenak ere; eta atea bere lekutik
ateratzen zuten familiako hildakoak etzan
eta beilatzeko. Gure ohitura zen. Arotzak
ate horren gainean beilatu zuen bere aita.

Atea lapurtu zuen, ate erradiaktiboa, ber-
tan bere bizitza idatzita zegoelako.

Istripuaren ondorengo asteetan, 135.000
pertsona ebakuatu zituzten. Soldaduak ka-
mioietan iritsi ziren, biztanleak kanporatu,
animaliak tiroka hil, etxeak bota, autoak
txikitu eta zuhaitzak lurperatu zituzten.

Basotik atera eta hiri txikia agertzen da,
ezustean: etxeak zainduta daude, autoak
daude, jendea kalean gora eta behera doa.

Txernoby herria da. Hamabost mila biz-
tanle zeuzkan katastrofearen aurretik eta
hiru mila inguru orain, baina langileak di-
ra denak: hamabost egun pasatzen dituzte
hemen eta beste hamabost egunez Eremu
Debekatutik irten behar dute derrigorrez.

Langileetako batzuk sarkofago berria
eraikitzen ari dira, lehertutako errektorea
estaliko duen kupula eskerga. Zentraleko
beste hiru errektoreak desmuntatzen
dihardute batzuek. Txernobylen badira
zientzialariak, mekanikariak, errepideak
mantentzen dituztenak, suhiltzaileak, ba-
sozainak... Herri txukun bat osatu dute,
arrunta, aspergarria, kezagarria: ez dago
ez zaharrik ezta umerik ere.

Kilometro batzuk aurrerago, Pripiat
ibaiaren lautadak zibilizazio ahaztu eta
ikaragarri baten hilobi-eremua ematen du.
Aro nuklearreko monumentu kolosalak
ageri dira: paralizatutako lau errektoreak,
inoiz martxan jarri ez ziren beste biak, txi-
minia koniko erraldoiak, pabilioi amil-

Ananenko eta Bezpalov ingeniariak ume txikiak zeuzkaten. Ondo zekiten heriotza seguru baterantz zihoazela. Baina urpeko jantziak hartu, lurpera jaitsi, ateak zabaltu eta ura ateratzen hasi zen. Horri esker ez zen beste leherketarik izan

duak, dorre elektrikoak, hodiak, garabiak, kanalak, aintzira artifizialak. Isilik dago dena. Erradiazioa neurtzen duen Geiger kontagailuaren hotsak bakarrik entzuten dira, gatz aleak sutan bezala.

Txernobylgo laugarren erreaktoreak, orain, tenplu mesopotamiar bat ematen du bertsio futuristan. Porlanezko bloke erraldoia da, kontrahorma sendoeekin; aldamio eta eraztun metalikoek eusten dute tximinia. Magma beldurgarria gordetzen du oraindik: 80 tona erregai nuklear eta 70.000 tona gai kutsagarri daude, laba bero, korrosibo eta erradiaktibo bihurtuta.

–Magma horrek piztuta jarraituko du mendetan zehar –dio Kovaltxukek– eta sarkofago berri batekin estaltzea beste planik ez daukagu.

Erreaktoretik ehun metrora, Geiger kontagailuaren txinparta hotsak azkartu egiten dira, burrunba histeriko batera iritsi arte. Pantailako zifrak ziztu bizian igotzen dira. Maila normala baino ehun aldiz handiagoa da erradiazioa, baina, hala ere, orduko 0,001 edo 0,002 milisievertetokoa da bakarrik. Zentralaren inguruan lasai egon daiteke denbora mugatueta. Likidatzaileek gogoz garbitu zuten ingurua: hormigoizko sarkofagoa eraiki, zentralaren inguruko lurra berritu, asfalto garbia zabaltu...

Inork ez daki zenbat hil ziren edo zenbat hilko diren katastrofearen ondorioz. Lehenengo egunetan 31 hildako zenbatu zituzten. Nazio Batuen txosten batek dioenez, heriotzak 4.000 inguru izatera hel daitezke

Horri esker, orain ehunka pertsona lanean ari dira erreaktorearen ondo-ondoan, sarkofago berria altxatzen, gehiegizko arriskurik gabe: 105 metroko altuera, 150eko luzera eta 260ko zabalera izango duen altzairu eta porlanezko kupula bat da, 2015eko amaieran bukatu eta errailetatik garraiatuz erreaktorearen gainean jarriko dutena.

Hiru kilometro aurrerago, errepidea etxebizitza oso garaien artean sartzen da. Sasiak eta zuhaitzak hazi dira kaleetan, hiri estali arte, baina sarreran bide estu bat irekita mantendu dute, landarediaren artean pasa ahal izateko.

Pripat da, hiri fantasma. Hirigintza sobietarraren harribitxia zen, hiri moderno, eredugarria, 1970ean sortua Txernobylgo zentraleko ingeniari eta teknikariak hartzeko. Etorbide zabaletan etxebizitza bloke garaiak altxa zituzten herrenkadan, panoramika ederrekin,

parke, plaza eta ibai ondoko paseoen artean. Sobietar Batasuneko merkataritza gune onenak zeuzkan, kiroldegia, antzokiak, kontzertu aretoak, hotelak. 49.000 biztanleen artean gehienak bikote gazteak ziren, haur mordoarekin, eta batez besteko adina 26 urtekoa zen. Atomo bakesuaren oparotasuna erakusten zuen hiri, hiri optimista: horixe zen Pripjat. Hamasei urte geroago, betiko abandonatu zuten.

Txernobylgo laugarren erreaktorea lehertu zenean, agintariak ez zuten inolako oharrik zabaltu. Apirilaren 26an, larunbata, hodei erradiaktibo ikusezina hirian zabaltzen zen bitartean, familiak lasai paseatzen ibili ziren, umeak parkeetan jolasean, arrantzaleak ibaian arrainak harrapatzen. Biztanle askok esan zuten zapora metaliko arraro bat sentitu zutela ahosabaian. Partikula erradiaktiboen zaporea zen. Batzuek buruko min handiak izan zituzten, eztulak,

gonbitoak, diarreak. 52 pertsona ospitale-ratu zituzten erradiazio maila altuekin.

Gauetz familiak balkoira irten ziren ikuskizunaz gozatzeko. Halaxe kontatu zuen Pripiateko Nadezhda Vigovskaiak:

–Bederatzigarren solairuan bizi ginen, zentral nuklearra hiru kilometrora ederki ikusten genuen. Eta gau hartan marrubi koloreko argia ateratzen zen zentraletik, oso distira argitsua, oso berezia, oso ederra. Erreaktorea barrutik argituta zegoela ematen zuen. Jendeak umeak ateratzen zituen balkoira. Besoetan altxatzen zituzten. «Begira», esaten zieten, «adi begiratu, hau gogoratu egin behar duzu». Denak hauts hori arnasten egon ziren, solasean, ikuskizunaz gozatzen. Ez genuen uste heriotza horren ederra izan zitekeenik.

Hiria ebakutzeko agindua berrogei ordu geroago eman zuten. Autobusak joan ziren biztanle guztiak ateratzera eta etxetik ezer ez hartzeko esan zieten: doku-

mentazioa, dirua, janari pixka bat, besterik ez. Hiru egunetan arazoa konponduta egongo zela eta etxera itzuliko zirela agindu zietan.

Hogeita zortzi urte geroago, abandonatutako etheen artean basoa hazi da: urkiak, pinuak, makalak, hurritzak, sagarrondoak. Sasiek plazak estali dituzte. Azeriak, basurdeak eta erbiak etorbideetatik paseatzen dira noizean behin.

Hamabost solairuko etxe barruetan antzinako jabeen gauzak daude oraindik: garbigailuak, telebistak, aulkiak, oheak maindireekin, platerak mahaietan jarrita, zapatak, hortzak garbitzeko eskuilak, liburuak, familien argazki albumak.

Hezurak ere bai. Alfonbra gainetan, hildako katu eta zakurren hezurak. Eta txorien hezurak kaiola barruetan. Jendeari esan zioten ur eta janari pixka bat uzteko animaliei, hiru egunetan berriz ere itzuliko zirelako.

Koaltxukek azken bisita bat egin zuen, ezkutuan.

–Basoko bideetatik, kontrol militarrek saihestuz sartu nintzen. Kieven inork ez zidan lanik eman nahi, miseria gorrian nengoen eta taxi gidari bezala saiatu nahi nuen nire kabuz. Horregatik joan nintzen Pripiatera, katastrofearen ondoren han gelditu zitzaidan autoa berreskuratzen. Ondo garbitzen saiatu nintzen baina Geiger kontagailua hurbiltzen nioanean, zarata ederra ateratzen zuen...

Autoarekin hilabete batzuk pasa zituen, jendea hara eta hona garraiatzen.

–Taxia erradiaktiboa zen, bai, baina bizitzeko behar nuen. Askori bizitza betiko kutsatu ziguten. Ez dugu aukerarik izan bide garbiak aukeratzeko.

*“Txernobil txiki bat etxe bakoitzean”
Ander Izagirreraren liburuko pasarteak.
Hurrengo astean jarraipena.*

Erreaktoretik ehun metrora, Geiger kontagailuaren txinparta hotsak azkartu egiten dira, burrunba histeriko batera iritsi arte. Eskuinean, abandonatutako Pripiat herriaren beste irudi bat. Santi YANIZ

EArren oreka

Josu Imanol
Unanue

Badaude beti erdian agertu nahi dutenak, euren burua “zentroan” kokatzen dutenak nahiz eta eskuinekoak izan. Beti herriaren alde daudela diotenak, definitu gabe zein herri den hori edo zelako herria gura duten, zer den Euzkadi, Euskal Herria, Bizkaia. Badaude abertzaleak izan eta Estatutua soilik defendatzen dutenak ia beti, independentzia egun konkretuetan, hauteskundeetan, baina bizitza osoa erkidegoak, autogobernua definitzen pasatuko dutenak. Badaude euren burua gestore on gisa aurkeztu eta proiektu bideraezinetara diru mordo bat bideratzen dutenak. Badaude, azken finean, betidanik ondo definituta izanagatik herriaren aurrean beste oreka bat mantendu nahi dutenak, definitu barik euren helburuak zeintzuk diren, hemen batzuk, Madrilen beste batzuk.

Giza eskubideen alde daudela esan baina sakabanaketa bultzatu zuten, euskararen alde baina UEMaren aurka, frankismoaren aurka agertu eta gure herrian aurkeztutako mozioren aurka bozkatu... Orain, bakegintzari egindako azken “ekarpena”: preso daudenei euren egoerak hobera ez egitearen ardura egotzi. Hau da, erruduna kaltetuen artean bilatu. Eta pozik, PPren mesedetan.

Zentrokoak baina UPyD eta Ciudadans alderdiekin European, erabakitze eskubidearen alde baina aurka daudenekin eskuz esku, zentroan baina eskuinekoekin, birziklatzearen edo sastar batze ardurasuaren alde baina zabor poltsak jarrita balkoietan. Behartsuenen alde baina denontzako pareko zergak defendatzen, euskararen alde baina komunikabide erdal elebakarrei laguntzen. Zaila benetan oreka mantentzea, beltza dena zuria dela esatea. Mezuak nonahi aldatzen doaz, modulatzeko; itsasontziak brankaz ondo joateko ez du dunbatarik behar. Liluratzeko behar den doinua asmatzeko, denbora gutxi. •